

**Илмий – амалий конференция
материаллари**

**ИЛМ - ФАН
ВА
ИННОВАЦИЯ**

Қ а р ш и

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ**

ҚАРШИ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ИЛМ-ФАН ВА ИННОВАЦИЯ

**Илмий-амалий конференция
материаллари**

**Қарши
“Қарши давлат университети” нашриёти
2019**

kechalar, kunlar tarbiyalaydi, degan hikmatli soʻzni keltiradi. Har bir ota-ona oʻz farzandiga bilim, taʼlim-tarbiya va hunarni meros etib qoldirishi kerak, chunki tarbiyadan koʻra yaxshiroq meros yoʻqdir. "Nima eksang shuni oʻrasan"- degan oʻzbek va tojik xalqlarida keng tarqalgan maqolni ishlatib, u oilada bola tarbiyasining qoʻyilishi ana shu muhim maqol asosida qaralsa, maqsadga muvofiq boʻlishini taʼkidlaydi².

XIII asrda Eronda yashab ijod etgan Shayx Saʼdi Sheroziy oʻzining "Guliston" va "Boʻston" asarlarida bola tarbiyasi, ota-ona va farzandlarning oʻzaro munosabatlari masalalariga alohida ahamiyat qaratgan. "Bola mevadir, umrning lazzati" – deydi. Har bir ota-ona oʻz farzandiga kichik yoshdan boshlab taʼlim-tarbiya berishi va ilm-hunar oʻrgatishi zarur.

"Kimda kim yoshlikdan tarbiya olmasa, katta boʻlgach, baxtli boʻla olmaydi. Hoʻl novdani istagancha bukish mumkin, quruq novdani esa faqat olov bilan toʻgʻrilash mumkin" – deb taʼkidlaydi u. Bu bilan Saʼdi bolalar kichik yoshidagina tarbiya taʼsiriga beriluvchan boʻlishlarini, shuning uchun ularni kichiklikdan boshlab tarbiyalash kerakligini katta boʻlgach, tarbiyalash gʻoyat qiyin boʻlishligini qayd etadi.

Xulosa qilib aytadigan boʻlsak, farzand umrimizning mazmuni, quyoshi, ertangi kunimiz istiqboli hamdir. Farzand tarbiyasini Navoiy bobomiz ham oʻz qarashlarida aytib oʻtganidek.

Har bir oila farzand koʻrmogʻi va uni tarbiyalab voyaga yetkazmogʻi kerak. Farzand ota-onaning oʻrinbosari. Farzand koʻrmoq, uni tarbiyalab oʻstirmoq har bir ota va onaning burchidir. Shuningdek, inson uchun kelajak avlodni yaratishdan, uni tarbiyalab yetuk inson qilib yetishtirishdan koʻra xayrli va lazzatli narsa yoʻqdir. Uningcha farzand "mehri anvor" (yorugʻ quyosh)dir. Uyni yorugʻlantirgan va obod qilgan bolani Navoiy – "chu farzand erur jonga payvand erur" – deydi. Shuning uchun farzand koʻrgan har bir kishi uni sevishi kerak..

SPORTCHI TEMPERAMENTINING FAOLIYAT NATIJASIGA TA'SIRI

Psixologiya mutaxassisligi magistranti: Erkinov Muslimbek.

Ilmiy rahbar: o'qituvchisi Ismoilov Nortoji

Hozirgi kunda sportchi shaxsiga jismonan mukammal bo'lish bilan bir qatorda psixologik yetuklik ham muhim hisoblanadi. Fiziologik tomondan komillikka erishgan shaxs irodaviy sifatlarini takomillashtirmasa, o'z mayllariga ortiqcha erk bersa, o'zini-o'zi boshqara olish to'g'ri yo'lga qo'yilmagan bo'lsa, bunday vaziyatlarda sport faoliyatidagi turli holatlarda asabbuzarlik, stress, depressiya, o'z pozitsiyasini yo'qotib qo'yish va ortiqcha emotsiya-larga berilish (boshqalarga nisbatan jismoniy qo'pollik, haqorat qilish, va b.) kabi holatlar ta'sirida ko'zlanilgan maqsadga (natijaga) erishish qiyinlashadi. Shuning uchun ham sport faoliyati bilan shug'ullanuvchi shaxs xatti-harakatining betakrorligi, psixika-ning faoliyatda namoyon bo'lishi, unda yuz berayotgan psixik holatlar asosida yotuvchi farq qonuniyatlarini o'rganish sportchi muvaffaqiyatining zarur shartlaridan biridir.

Temperament – genotip (tug'ma) individual xususiyat hisoblanadi va shaxs faoliyatida to'qnash keladigan narsa, hodisa va o'zgalarning munosabatiga javob reaksiyasi bo'lib, sportchi temperamenti faoliyat natijasiga ta'sir o'tkazadigan muhim psixologik xususiyatlaridan biri sanaladi. Uzoq davrdan buyon olib borilayotgan tadqiqotlarga ko'ra, nerv tizimining qo'zg'alish jarayoni va tormozlanish jarayonining kuchi, qo'zg'lish kuchi va tormozlanish kuchi o'rtasidagi muvozanatlik darajasi, qo'zg'alish-ning tormozlanish bilan almashinish tezligi kabi xususiyatiga binoan temperamentning 4ta tipi (xolerik, sangvenik, flegmatik, melonxolik) bir-biridan farqlanadi.

Sportchilarga temperament tiplarining qay biriga tegishliligiga ko'ra quyidagicha izoh berish mumkin:

Xolerik – juda faol, betoqat, serzarda, qiziqishlari va intilishlari barqaror, harakatlari qat'iy, ichki va tashqi tasir kuchiga tez reaksiya bildiradi, diqqatni to'plash va yo'naltirishga qiynaladi, ko'pincha vaziyatni to'liq anglamasdan turib javob qaytaradi, qizg'in emotsional "portlash" va kayfiyatning keskin o'zgarish-

lariga moyil hisoblanadi. Xolerik temperamentdagi sportchining harakatchanligi, ehtirolari va kuch-quvvatiga e'tibor berilsa yuqori darajali fazilatga ega bo'ladi, ammo noto'g'ri yondashuv o'zini tuta olmaslik, noodatiy qiziqishlar va e'tiborsizlikni yuzaga keltiradi.

Sangvenik – juda faol, atrofdagi har bir holatga e'tiborli va ularga tezda reaksiya ko'rsatadi, kirishimli, optimistik qiyofada yuradi, imo-ishoralarni ko'p qo'llaydi va o'zi ham tezda tushunib oladi, diqqatni tez to'playdi, obyektga darhol yo'naltiradi va ko'chira oladi, ko'nikma va malakalarni tez o'zlashtiradi, kayfiyati va qiziqishlari o'zgaruvchan, hayoloti yuqori darajada rivojlangan. Bu tipdagi sportchilarning yana bir ustunlik tomoni mag'lubiyatlar va ko'ngilsizlik natijasida olgan taassurotlardan osonlik bilan chiqib keta oladi. Bu tip vakillarining xususiyatlariga noto'g'ri yondashish diqqatni to'play olmaslik, faoliyatga yuzaki kirishish, bir yo'la bir nechta ishga qo'l urish, kun tartibiga rioya qilmaslik holatlari uchraydi.

Flegmatik - muvozanatlashgan vazmin tip bo'lib, kam o'zgaruvchan, qat'iy pozitsiyli, bunday sportchilarni jahlini chiqarish va kayfiyatini buzish qiyin, imo-ishorasi va mimikasi kuchsiz, ko'zga tashlanmaydi, kam harakat, diqqatni obyektga sekinlik bilan to'playdi hamda boshqa obyektga ham tez ko'chira olmaydi, tashqi ta'surotlarga javob berishi sust, kamgap sanaladi. Shuning bilan birga, g'ayratli, sabr va matonatli. Bu tipdagi sportchilar boshqa tip vakillariga nisbatan anchagina chidamlidir.

Melonxolik – hissiyotlari chuqur, barqaror, emotsional jihatdan sezgir, shu bilan bir qatorda, tortinchoq, g'ayratsiz, arazchan, kamharakat, tez toliqadi, munosabatga kirishishi qiyin, qat'iyatsiz, mustaqil harakat qilishi qiyin, ammo har qanday harakatdan o'zini tiya oladi, musobaqa oldidan kuchli hayajon va qo'rquvni his qiladi, mag'lubiyatdan so'ng qayta tiklanishi qiyin. Bunday tip vakillari sport sohasini kam tanlaydi, ular uchun kam harakat ta'lab qiladigan va kuchli bosim bo'lmagan sport turlari qulay hisoblanadi. Ularning psixologik xususiyatlariga yetarli e'tibor qaratilganda ular ham yuqori marralarni zavt etishlari mumkin.

Sportchining temperament xususiyatlari uning individual yoki jamoaviy sport turlari bilan shug'ullanishi va muvaffaqiyatga erishishini belgilab beruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Sangvenik va xolerik tipdagi shaxslarning individual xususiyatlari yakkalik sport turlari uchun xosdir, chunki ushbu tipdagi shaxslar qozg'alishi tez va tashqi ta'sirlarga zudlik bilan reaksiya bildiradi.

Shaxslarda bir nechta temperament xususiyatlarini ko'rish mumkin, ammo ulardan biri ustunlik qiladi. Temperament tiplarining barchasi o'zida ham ijobiy, ham salbiy xususiyatlarni aks ettiradi. Shaxs temperamenti o'zgarmas bo'lib, faqat ayrim xususiyatlari hayotiy sharoit hamda to'g'ri tarbiya natijasida takomillashishi mumkin. Bu har bir sportchi uchun juda muhim hisoblanadi, chunki ba'zi hollarda sportning yakka kurash turlarida musobaqadan oldin yoki musobaga vaqtida raqib tomonidan sportchini psixikasiga turli harakatlar orqali ta'sir o'tkazgan holda uni ruhiy muvozanatdan chiqarishga harakat qilishadi. Bunday holatlarda qiziquvchan, betoqat, hissiyotlarini jilovlay olmaydigan sportchilar jangdan avvalgi rejada nazarda tutilmagan harakatlarni amalga oshirib, kamchiliklarga yo'l qo'yadilar va imkoniyatni raqibga boy beradilar. Shuning uchun ham xolerik va sangvenik tipdagi sportchilar o'z hissiyotlarini jilovlashlari, muhim bo'lmagan ta'sirlarga e'tibor bermasliklari jang natijasi uchun zarurdir.

Bazida yuqori darajadagi sportchilarda ham bu boradagi kamchiliklarni ko'rishimiz mumkin. Masalan, USF jangida Xabib Nurmagametov Konor Makgregor bilan to'qnashdi va jang davomida g'alabaga erishish uchun o'sha paytgacha bo'lgan barcha unga qaratilgan ta'sirlarga qaramay o'zini tutib turdi, ammo Konor Makgregor guruhining a'zolari tomonidan ring tashqarisidan aytilgan so'zlarga javoban qarama-qarshilik tugagach ularga agresiv harakatlar bilan javob qaytaradi. Bu esa uning jarimaga tortilishiga va ma'lum vaqtga ringga chiqishdan mahrum etilishiga sabab bo'ldi.

Sportchi faoliyatida uchraydigan ruhiy qiyinchiliklar ya'ni mag'lubiyatga uchrashdan qo'rqish, irodaning sustligi, hayajonlanishdan va turli xil ruhiy ta'sirlarga berilish, mag'lubiyatdan so'ng faoliyatdagi oqsash kabilarga yo'l qo'ymaslik sportchi psixikasiga to'g'ri yondashish orqali amalga oshiriladi. Bu esa sportchi faoliyatida psixologik tayyorgarlikning naqadar muhim ekanligini ko'rsatadi.

24	<i>Раимбердиев А. Нуруллаева Ш.</i>	Шахсни интеллектуал ривожлан- тириш – ижтимоий-педагогик муаммо сифатида	73
25	<i>Sobirova N. Z G'afforova T.</i>	Bolalarning deviatsiyaga moyilligini tashxislash usullari	76
26	<i>O'sarova M.</i>	O'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida konfliktlarning kelib chiqish sabablari	79
27	<i>Xo'jayarova N.</i>	Sharq mutafakkirlari asarlarida farzandlarga ota-ona munosabatlarining yoritilishi	81
28	<i>Erkinov M.. Ismoilov N.</i>	Sportchi temperamentining faoliyat natijasiga ta'siri	83
29	<i>Авулова Д. Мавлонов Ў.</i>	XVI аср ҳарбий соҳаси тарихидан(Бухоро хонлиги мисолида)	86
30	<i>Жамолов Д.</i>	Бола тарбиясида оила ва жамоанинг ўрни	89
31	<i>Маматова М.Б.</i>	«ЧА ЦЗИН» – первый трактат о чае	94
32	<i>Нурманова З.Н.</i>	Жанубий Ўзбекистон шаҳарла- ри ўрта асрлар мисолида	97
33	<i>Саидов Ф.</i>	Марказий Осиё минтақасида тинчлик ва хавфсизликни таъмин- лашда Ўзбекистон республика- сининг ўрни ва роли	101
34	<i>Samadova F., Eshmurodova G.</i>	Ta'lim jarayonini tashkil etish va boshqarishning samaradorligini oshirish	105
35	<i>Ҳолиқов Ф., Мўминова Г.</i>	Мустақиллик йилларида Ўзбекистоннинг хорижий мамлакатлар билан соғлиқни саклаш соҳасидаги ҳамкорлиги	106
36	<i>Bobojonova Sh. Mengliyev B.</i>	Ilmiy matnda so'z tartibi	109
37	<i>Jo'rayeva M., Mo'minova S.</i>	Abdulla Qodiriy she'rlarida millat qayg'usi	112

38	Махматмуродова N. Bahriiddinova B.	O'zbek tilshunosligida birkoma va unga doir doir masalalar	114
39	Султонова Н.	Искон Султоннинг романнэвэстик маҳорати	117
40	Ортиқова Э. Жабборов Э.	Кодир бахши дэстонларида қулланган ономастик бирликларнинг структураси	121
41	Раҳматова З.Ҳ.	Мақтабгача ёшдаги болалар нутқини ўстиришнинг лингвэстик асослари	125
42	Ro'ziyeva D.	Adabiyotshunos olimning adabiy ijod yo'li	128
43	Рўзиева Д.	Икбол Мирзо ижодида метафора	130
44	Сатторзода Х. Имомова Г.	Чингиз Айтматовнинг "Тоғлар кулаётган замон (абадий каллик) романидаги бош гоё	133
45	Султонова Н.	"Генетик" романи баднийати	137
46	Hasanova G. Yuldosheva N.	Peshlavhalarda nolisoniy vositalarning o'rni	141
47	Cho'liyeva N.	Nazar Eshonqul ijodida ramz	145
48	Илодиева С.	Қори Раҳматулло Возех хаёти ва илмий мероси	148
49	Бердиерова М.Х	Нутқини ривожлантиришда тилнинг ахамияти	153
50	Ismoilova M.	Curtailed words in press vocabulary	156
51	Chariyeva D.A. Shukurova Z.SH	Xorijiy tillarni o'qitishda zamonaviy usullari	158
52	Чориева Зебо Шукурова З.Ш.	Сифат сўз туркумига оид субстантивация ходисаси	160